

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกในปี พ.ศ. 2504 ได้มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว เป็นกระบวนการพัฒนาไปสู่ภาวะความทันสมัย (Modernization) ที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจการเพิ่มขึ้นของรายได้ประชาชาติตลอดจนสินค้าบริการซึ่งถือว่าเป็นทฤษฎีการพัฒนาแบบกระแสหลัก (Conventional Development Theory) ที่มีความเชื่อว่ายังมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงเท่าใด ประชาชนในประเทศก็ยิ่งจะได้รับประโยชน์จากรายได้ที่เพิ่มสูงขึ้น ผลการพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลัก คือมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมให้มาเป็นภาคอุตสาหกรรม ในแง่โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนเมือง และชนชั้นชนชั้นพื้นฐานของชีวิตประกอบด้วยมีการนำเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพมาใช้ ส่งผลให้ทรัพยากรที่มีอยู่ถูกใช้ไปอย่างรวดเร็วและมีปริมาณมากเกิดขีดจำกัด ที่สิ่งแวดล้อมจะฟอกตัวเองได้ ทรัพยากรในรูปของเสียจึงกลายเป็นมลพิษ โดยที่มลพิษเหล่านี้จะอยู่ในระบบนิเวศเดียวกับมนุษย์ (ประสาน ดังสิกุลบุตร, 2545) จะเห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมนั้นต้องทำหน้าที่ทั้งเป็นตัวสนองสนับสนุนการเติบโต และรองรับของเสียจากการกระทำของมนุษย์ ทำให้เกิดปัญหาตามลพิษตามมา ได้แก่ ปัญหาตามลพิษทางน้ำ อากาศ เสียง การตกค้างของสารเคมี และกากของเสีย ซึ่งปัจจุบันปัญหาเหล่านี้กำลังทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ

ปัญหาตามลพิษที่เกิดขึ้นมีแหล่งที่ทำให้เกิดมลพิษได้หลายแห่งด้วยกัน ได้แก่ ชุมชน โรงงาน อุตสาหกรรม การเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุจากการขยายตัวของชุมชนเมืองอย่างรวดเร็ว ทำให้การวางแผนการใช้ที่ดินเป็นไปอย่างไม่มีระบบ เช่น การสร้างอาคารสถานที่อยู่อาศัย หรือสิ่งก่อสร้างรुकล้าแหล่งน้ำโดยละเมิดกฎหมาย และการมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมของส่วนรวมน้อย โดยเฉพาะปัญหาตามลพิษทางน้ำจากชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากน้ำทิ้งจากอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัย โรงงานอุตสาหกรรมซึ่งส่วนมากยังไม่มีการบำบัดน้ำเสีย ณ จุดกำเนิด ก่อนที่จะปล่อยน้ำทิ้งลงสู่แหล่งน้ำต่าง ๆ เป็นผลให้แหล่งน้ำรับเอาความสกปรกที่ปนเปื้อนกับน้ำทิ้งรวมทั้งขยะและเมื่อแหล่งน้ำสะสมความสกปรกเพิ่มมากขึ้น ทำให้แหล่งน้ำนั้นยากที่จะปรับสภาพตัวเองได้ตามธรรมชาติ (ดำรงศักดิ์ จินดากุล และวรรณภา คล้ายสงวน, 2537)

ปัจจุบันคุณภาพน้ำในแหล่งต่าง ๆ ทั้งประเทศทั้งแหล่งน้ำใต้ดินและแหล่งน้ำทะเล โดยเฉพาะในบริเวณที่มีความหนาแน่นของชุมชนและกิจกรรมการพัฒนาดัง ๆ กำลังประสบปัญหาความเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากการปนเปื้อนของสารพิษต่าง ๆ ที่มาจากกิจกรรมของมนุษย์ นำกิจกรรมจากชุมชนและกิจกรรมจากการประกอบการ ซึ่งขึ้นอยู่กับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรม เกษตรกรรมและการท่องเที่ยว โดยมีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในคุณสมบัติของทรัพยากรน้ำ ทั้งทางกายภาพและชีวภาพ รวมทั้งความสมดุลของระบบนิเวศในแหล่งน้ำนั้น ๆ จนเกิดผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ ความเสื่อมโทรมหรือความเน่าเสียของทรัพยากรน้ำ ซึ่งจะปรากฏทำในรูปของการสูญเสีย ออกซิเจนละลายน้ำ (Do) การมีสารอินทรีย์ตัวทำละลายออกซิเจน(300) และแบคทีเรียชนิด ไคลิฟอร์ม (TBC) ในน้ำเพิ่มขึ้นจนไม่สามารถใช้ประโยชน์ใด ๆ ได้ในที่สุด

การที่แหล่งน้ำมีคุณภาพเสื่อมโทรมและมีแนวโน้มที่ความรุนแรงขึ้น รวมทั้งขยายพื้นที่แผ่กว้างไปเรื่อย ๆ นั้น เป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวและการกระจายของภาคอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาค เพื่อลดความแตกต่างระหว่างเมืองหลวงกับภูมิภาคให้มีช่องว่างให้เหลือน้อยที่สุด ประชาชนในชนบทผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยขาดการจัดการ และควบคุมมลพิษทางน้ำได้มาตรฐาน ทำให้น้ำเสียมีความเข้มข้นสูงขาดระบบการจัดการน้ำเสียที่เหมาะสม รวมทั้งน้ำธรรมชาติลดลงอันเป็นผลสืบเนื่องจากการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งเป็นแหล่งผลิตน้ำธรรมชาติการจัดการในปัจจุบันยังไม่มีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการขาดเอกภาพในการดำเนินงานและประสานงานที่ดี ขาดกฎหมายและมาตรการที่ชัดเจนในการติดตามตรวจสอบ ขาดการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด สมรรถภาพขององค์กรที่รับผิดชอบ ในทุกระดับยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากรและขาดมาตรการด้านเศรษฐกิจสังคมที่จูงใจให้ผู้ประกอบการและเจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษดำเนินการลดและขจัดปริมาณมลพิษ หรือควบคุมการจัดการของเสียจากขบวนการผลิตอย่างจริงจัง (กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม(2540)นโยบายป้องกันและขจัดมลพิษ, 2540 - 2559)

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการผลิตทางเศรษฐกิจหรือสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” เกิดขึ้น ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและฐานะของชุมชนในชนบท ซึ่งบางส่วนมีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น มีโอกาสเลือกการทำงาน มีโอกาสพัฒนาศักยภาพมากขึ้น การพัฒนาที่นำเครื่องทุ่นแรงมาใช้ทำให้แรงงานชนบทว่างลง แต่ถ้าหากสามารถพัฒนาทุก ๆ ด้านให้มีความรู้ความเข้าใจ พัฒนาตนเองและครอบครัวและชุมชนอย่างมีคุณภาพ ก็จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญนำไปสู่การพัฒนาประเทศได้

ในปัจจุบันการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนมีกิจกรรมหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นทอผ้า เย็บปักถักร้อย ตัดเย็บเสื้อผ้า การทำขนมจีน แต่ที่น่าสนใจก็คือการทำขนมจีน ซึ่งเป็นการแปรรูป ผลผลิตทางธรรมชาติหรือสร้างผลผลิต โดยครอบครัวชุมชน โดยองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายชุมชน เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนนำไปสู่บริบท “วิสาหกิจชุมชน”

สภาพทั่วไปของหมู่บ้านในตำบลชีเหล็ก ประกอบด้วยหมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน อยู่ภายใต้ การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลชีเหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้านห้วยน้ำริน เป็นหนึ่งหมู่บ้านในตำบลชีเหล็ก(แผนพัฒนาตำบลชีเหล็ก 2547) มีประชากรทั้งหมด 1,900 คน แยกประชากรชาย 918 คน ประชากรหญิง 982 คน ประชากรส่วนใหญ่ จะทำขนมจีนเป็นอาชีพ ซึ่ง สืบทอดกันมาเป็นเวลา ยาวนาน ดำเนินงานมานานมากกว่า 50 ปี มีลักษณะเป็น โรงงานขนาดเล็ก ใช้เงินลงทุนไม่สูงนัก แรงงานที่ใช้ก็มีจำนวนน้อย ซึ่งแต่ก่อนจะทำเพียงอุปโภคบริโภค ภายในครัวเรือนเล็กน้อยเท่านั้น เนื่องจากปัจจุบันเป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น และได้รับเลือก เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่ง ผลิตภัณฑ์สร้างงานและรายได้ให้กับชุมชนพึ่งตนเองได้ จากการทำ ขนมจีนของอุตสาหกรรมในครัวเรือนนี้ พบว่าเกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น ปัญหาขยะ มูลฝอย น้ำเน่าเสีย ควันและกลิ่นจากการใช้พลังเชื้อเพลิง จากการทำขนมจีน

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับรัฐบาลมีแนวคิดในเรื่องชุมชนเข้มแข็งเพื่อให้เป็น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็น โครงการหนึ่งที่รัฐบาลปัจจุบันให้ความสำคัญ และเร่งให้ ดำเนินการอย่างทั่วถึง ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ทำ ขนมจีนหมู่บ้านห้วยน้ำริน ตำบลชีเหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ มีพฤติกรรมต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไร มีความคิดเห็นอย่างไรในการแก้ไขปรับปรุงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมดังกล่าว

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีคำถามในการวิจัย

1. ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่เกิดจากกิจกรรมทำขนมจีนมีอะไรบ้าง
2. ปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมีผลต่อหรือชุมชนในลักษณะใดบ้าง และผู้ประกอบการ มี แนวคิดและการแก้ปัญหาอย่างไร
3. ความรู้ความเข้าใจจากการประกอบอาชีพทำขนมจีนมีผลต่อสิ่งแวดล้อมมีการจัดการอย่างไร
4. ประเด็นปัญหาการร้องเรียนของชุมชนที่ได้รับผลกระทบมลภาวะของกิจกรรม ดังกล่าว ส่งผลเกิดข้อขัดแย้งในชุมชนอะไรบ้าง
5. ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน จากการมีส่วนร่วมของ ประชาชนให้เกิดความยั่งยืน ทำได้อย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาประเด็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อมจากกิจการทำขนมเงินในชุมชนตำบล
ชีเหล็ก อำเภอแมริม

1.2.2 เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจการจัดการมลพิษจากกิจการทำขนมเงินของผู้ประกอบการ
ในชุมชน

1.2.3 เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรมการทำขนมเงินในชุม
ชน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ศึกษาการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน กรณีศึกษาโรงงาน
อุตสาหกรรมทำขนมเงิน ตำบลชีเหล็ก อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

หมู่บ้านห้วยน้ำริน ตำบลชีเหล็ก อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 575 ครัวเรือน
ประชากรทั้งหมด 1,900 คน ชาย 918 คน หญิง 982 คน เหตุผลที่เลือกใช้พื้นที่ในการศึกษา
ทำการวิจัยในครั้งนี้ คือ

1. เป็นหมู่บ้านที่สอดคล้อง กับนโยบายของรัฐบาล ที่ให้มีโครงการ 1 ตำบล 1
ผลิตภัณฑ์
2. เป็นหมู่บ้านที่มีการประกอบอาชีพผลิตขนมเงิน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร
สิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็น น้ำเสีย ขยะ เชื้อเพลิง กลิ่นและ คิววัน
3. เป็นหมู่บ้านที่ในชุมชนมีบทบาทมากในด้านเศรษฐกิจครัวเรือน และเศรษฐกิจใน
ระดับธุรกิจชุมชน สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาในการศึกษาเป็นการศึกษาถึง

1. กระบวนการทำขนมเงิน ได้แก่การต้มแป้ง การบดแป้งแล้วกรอง การทำเส้น
ขนม ทำความสะอาด การรวบรวมและการขนส่ง
2. ศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมการทำขนมเงิน

4. ศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมจากการทำขนมจีน

5. ความรู้ความเข้าใจการปฏิบัติงานในการประกอบอาชีพทำขนมจีน นอกจากสร้างรายได้แล้วผลที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

5.1 การสร้างมลภาวะน้ำเสีย ขยะ กลิ่น/ควัน

5.2 ผลเสียจากมลภาวะ

5.3 ความรู้ความเข้าใจต่อการแก้ไขมลภาวะจากปัญหา น้ำเสีย ขยะ กลิ่น/ควัน การป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อม

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

โรงงานทำขนมจีน หมายถึง บริเวณ หรือขอบเขต และโรงเรือนที่ใช้ในการประกอบกิจการทำขนมจีน ประกอบไปด้วย สถานที่ทำ สถานที่รวบรวม และเก็บวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือในการทำขนมจีน

กิจกรรมการทำขนมจีน หมายถึง ขั้นตอนการทำขนมจีน โดยการปฏิบัติงานของเจ้าของกิจการ แรงงานรับจ้างและเครื่องจักร ได้แก่ การต้มแป้ง การนำมายบคย่อยและการกรองแป้ง การทำเส้นขนมให้เป็นขนมในหม้อต้ม การทำความสะอาด การคัดแยก และรวบรวม การขนส่ง

ปัญหาสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรมการทำขนมจีน หมายถึง สภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม จากขั้นตอนของกระบวนการทำขนมจีนทำให้เกิดมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ กลิ่นของเศษแป้ง ควัน กากของเสีย สัตว์นำโรค น้ำเสียจากโรงงาน รวมไปถึงความขัดแย้งระหว่างโรงงานและชุมชนใกล้เคียง

ความรู้ความเข้าใจมาจัดการมลพิษจากกิจกรรมการทำขนมจีน หมายถึง ระดับความรู้ความเข้าใจในตำบลห้วยเหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ต่อการจัดการมลพิษจากการทำขนมจีน อันได้แก่ น้ำเสีย ขยะ กลิ่น ควัน

มลพิษจากการทำขนมจีน หมายถึง ปัญหาน้ำเสีย ขยะ กลิ่น ควัน เกิดจากกิจกรรมการทำขนมจีนในตำบลห้วยเหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

การจัดการมลพิษ หมายถึง วิธีการดำเนินงานการจัดการเกี่ยวกับปัญหาน้ำเสีย ขยะ กลิ่น ควัน ที่เกิดขึ้นจากการทำขนมจีน ในตำบลห้วยเหล็ก อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

การจัดการสิ่งแวดล้อมจากการทำขนมจีน หมายถึง กระบวนการวิธีการดำเนินงานในการจัดเตรียมพื้นที่จัดเก็บ การทำความสะอาดในโรงงาน การให้ความรู้แก่แรงงานรับจ้าง และการกำจัด

น้ำเสีย ขยะ กลิ้น ควัน ให้เป็นไปอย่างเป็นระบบระเบียบแบบแผน เพื่อลดประเด็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ของเจ้าของผู้ประกอบการทำขนมจีน

เจ้าของผู้ประกอบการ หมายถึง ผู้เป็นเจ้าของหรือดำเนินกิจการในโรงงานทำขนมจีนที่ประกอบกิจการทำขนมจีน ตำบลจี้เหล็ก อำเภอแม่อิม จังหวัดเชียงใหม่

แรงงานรับจ้าง หมายถึง แรงงานรับจ้างในโรงงานทำขนมจีนตามกระบวนการทำขนมจีน

ชุมชนใกล้เคียง หมายถึง ชุมชนที่พื้กอาศัยอยู่รอบบริเวณที่โรงงานทำขนมจีน ตั้งอยู่

เจ้าหน้าที่ปกครองในท้องถิ่น หมายถึง ผู้ที่ดูแลรับผิดชอบในเขตพื้นที่โรงงานตั้งอยู่ ซึ่งอาจเป็น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิก อบต. นายก อบต. และปลัด อบต.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved